

16/I. ESTILS DE VIDA

Les condicions de vida

A què aspirava una persona de l'edat mitjana? Què faria amb els béns si hagués rebut una herència? Amb quins elements materials comptava la persona medieval per avaluar la seva qualitat de vida? Les dades que tenim suggereixen que, en general, durant l'edat mitjana la gent gaudia de poc confort tenia poques ganes de destacar, encara que hi va haver excepcions sorprenents.

La transcripció feta per Gabriel Llopart (*La Batalla de Binissalem*) del judici que seguí un combat entre dues bandes de veïns l'agost de l'any 1434, suposa una valuosa descripció de detalls de la vida ordinària a la Binissalem medieval. Un bon exemple de la senzillesa de les persones es troba en el testimoni d'Andreu Borràs, "*habitador de la parròquia de Robines*" (1988, p. 3). Els prohoms de Robines van consultar diferents persones sobre com havien d'actuar davant l'amenaça d'un enfrontament de les bandes. Dos prohoms van cercar Tomàs Terrassa, qui, a més de prohom, "en aquel tiempo era síndico y clavario del sindicato de la part forana" (p.3). Tomàs va ser batle l'any 1443, i era descendent de Pere Terrassa, notari del poble, qui havia guanyat i perdut grans quantitats de diners al segle XIV a la dècada de 1380. Tomàs Terrassa era una de les persones més benestants del poble i tenia diversos esclaus. No obstant això, un dels prohoms

"[...] atrobà en Guillelmó Pasqual, lo qual Guillelmó dix a aquest: «**Què sercau?**»

E aquest dix: «**En Tomàs Terrassa**».

Un poblat medieval abandonat i així reduït al mínim. Potser és la imatge que expressa millor com era un nucli de població del segle XIII i el seu entorn. Noti's el camp, no salvatge, però tampoc dominat per l'home, uns camins que acomoden humans com figures naturals, els rastres dels habitatges extremadament petits i senzills, amb una plaça enmig amb un pou. Així vivien els colons de la Mallorca rural. [Fig. 95]

E lavors lo dit Guillelmó dix a aquest:

«**Seguiu-me que yo lo vos mostraré**».

E, de fet abdosos anaren a casa del dit Tomàs en la qual lo atrobaren que venia escassament d'abeurar los bous" (1988, p. 37).

L'austeritat i la simplicitat imperaven en la vida de la part forana segons un estudi de Maria Barceló (1994) titulat *Elements materials de la vida quotidiana a la Mallorca baixmedieval (part forana)*. Després d'examinar actes notariais i inventaris del segle XV aixecats per persones de diversos nivells de la societat (menestrals, pagesos i un notari), l'autora descriu la palesa pobresa en les pertinences, que s'estenia fins i tot a les cases de possessió.

L'alberch

No tenim notícies directes dels habitatges dels binissalemers als segles XIII i XIV, però el Catedràtic Llabrés postula que *"Las casas más antiguas de esta barriada [Robines] márcanse por sus paredes de tapia y las muchas dovelas de sus redondos portales. Eran bajas y no contaran de más de un solo piso. Los primeros pisos con sus ventanas son obras posteriores al 1300"* (papers solts al *Recull de Notícies*).

Sabem que els colonitzadors, a més d'edificar, empraren com a habitatges *alberchs* sarraïns i mesquites que havien trobat en arribar a Mallorca. Molts dels primers obrers de la construcció foren esclaus àrabs que treballaven amb les tècniques tradicionals.

Una casa rural mallorquina de l'estil més senzill i sense finestres, tan sols petites obertures quadrades per evacuar el fum del foc. (Clar que tenia porta). Encara així era més sòlida que els habitatges bàsics d'altres parts d'Europa: estructures prismàtiques construïdes de bastons coberts amb palla. [Fig. 96]

Robert Fossier descriu una casa rural medieval d'uns quinze metres quadrats, d'una o dues habitacions *"su 'distribución' era horizontal, sin pisos superiores o con un granero para las reservas de alimentos al que se llegaba por medio de una escalera interior"*. El sòl era de terra batuda, i hi havia una sola porta de taulons gruixats de fusta, *"colgada sobre goznes y provista de pestillos, más tarde de cerraduras, [...] ninguna o muy pocas ventanas, [...] cerradas con postigos"* (2008, p. 119).

Sabem que la gent tancava les seves cases quan sortien, pel testimoni d'un home qui, en arribar a casa seva per cercar una arma, no va poder entrar perquè la porta estava tancada amb clau (Gabriel Llompart, 1988, p. 55). També solien tancar la cambra amb clau: *"E lo dit batle dix a aquesta si era uberta la cambra del dit Benaula e aquesta respòs i dix que no, ans era tancada amb clau"* (1998, p. 17).

Maria Barceló dedueix també que la majoria de les cases eren d'una sola planta i que hi havia dos components imprescindibles en un habitatge: l'entrada i la cambra. La tercera prioritat era la cuina, però moltes vegades aquesta ocupava simplement un racó de l'entrada amb una xemeneia rudimentària amb campana o tan sols un forat al sostre. Aquest espai servia com a sala d'estar, menjador, obrador, rebedor i, com tota la casa, lloc de dipòsit d'eines i altres pertinences diverses (1994, ps. 22, 23, etc.).

A la cambra, a més de dormir, la gent hi guardava la roba i els objectes de valor. És evident que hi havia almenys un llit. Els complements del llit eren els únics elements de la casa elaborats amb una certa cura, fins i tot un poc de luxe. Podien tenir diverses màrfegues, matalassos de palla o llana i coixins a més de l'inevitable travesser. Sempre hi havia provisió de dos llençols i combinacions de flassades, cobertors i vànoves per retenir la calor. No sabem si el relatiu confort del llit estava relacionat amb el fet que hom passa un terç de la vida dormint, o amb el clima més fred del segle XIV, ja que la gent podia haver començat a notar els efectes de *la petita edat de gel* que durà fins al segle XIX.

No sembla que ni els empleats ni els esclaus habitualment dormissin directament a terra, ja que tenim testimonis que almenys hi havia una post *"plentat en terra ab palla on jau lo pastor"* o *"fun lit de trossos de post per fun sclau ab una màrfega vella e dos lansols migensés ..."* (Maria Barceló, 1994, p. 41).

Un altre moble imprescindible, que servia també com armari, era l'arquibanc un

moble a la manera de banc llarg, amb respatller o sense, que tenia una, dues o més caixes a les quals el seient servia de tapadora. Es troba present gairebé a totes i cadascuna de les cambres estudiades, quasi sempre ubicat davant el llit (1994, p. 43).

A part del llit, que alguns estudiosos asseguruen que estava farcit d'insectes, i els altres complements de la cambra, cada casa necessitava una taula i un mínim d'un o dos bancs de fusta. La taula podia ser d'una post per posar i llevar. Una cadira, en canvi, era inusual.

Altres mobles gairebé universals foren les caixes i les posts o els pedrissos que servien de prestatge. A les cases més acomodades tan sols es multiplicava el nombre d'aquests mateixos elements. Sembla inevitable que

Escudelles de fusta. Aquestes han estat recuperades d'una barca enfonsada. [Fig. 97]

fos normal un cert desordre i brutor. Hi havia eines, instruments de treball i objectes diversos a qualsevol lloc. Hem de recordar que a l'edat mitjana es compraven molts pocs productes ja fabricats, i que feien falta els estris i els materials per la seva elaboració a casa.

Així, a la cuina, on regnava la dona de la casa, hi havia estris per filar, canyes per pescar, un alambí amb la seva cassola, cadenes per fermar cans o esclaus, armes diverses com espases o llances i, fins i tot, *"fun lit sotil sense màrfega on jahen les esclaves"* (Maria Barceló,

1994, p. 36). (Suposam tanmateix que cap persona allotjava les seves esclaves i les armes junts a la mateixa cuina).

En teoria, de nit els esclaus havien de ser encadenats i fermats en una sitja o al soterrani, però les condicions de vida dels esclaus i les esclaves no eren sempre tan dures com havien de ser per llei. Si l'amo volia obtenir el màxim profit d'un esclau no es podia permetre maltractar-lo.

No es troben als inventaris moltes vaixelles de test, ja que solien ser de fusta. Les poques ceràmiques que hi havia s'havien dut de la península. Encara no es coneixien les forquetes, però hi havia diferents tipus de ganivets. Per menjar s'empraven sobretot culleres de fusta. Una portadora de gerres era important per guardar l'aigua potable.

Aquesta cuina es troba a un monestir grec. Encara que és una foto d'ara, segur que poc ha canviat des de la seva fundació al segle XIV; l'època moderna no ha arribat aquí. [Fig. 98]

Gabriel Llompart també ha estudiat les cases medievals i en el seu llibre, *La Pintura Medieval Mallorquina*, concorda que les cases primitives eren de tàpia i sovint d'una planta, amb sostre pla fet d'un trespol d'argamassa mesclat amb pedres petites o

de taulons de fusta. L'autor considera que "probablemente en el siglo XV fue cuando aumentaba la cubierta de tejas" (1977, vol. 1 p. 230).

Hi devia haver porxos senzills adossats a l'estructura original i pensam que hi devia haver un espai de terra davant la casa, potser amb un banc per seure. Probablement aquest espai, que donava pas a un carrer estret o a un camí, estava ocupat amb gran varietat d'objectes i animals. Per darrere hi havia parets que separaven els corrals si l'habitatge era urbà, no gaire altes segons el testimoni d'unes dones que les escalaven o saltaven en diferents judicis del segle XIV.

foren un família influent als segles XIV i XV, temps en què el seu celler, o el seu alberg en general, tenia semblances amb una taverna. No tot estava tolerat, però. Sabem que en una ocasió Guillem Garriga es va veure obligat a "levas del lit e dix a tots quants hi eren que se'n anassen e que no fessen rumor en casa sua" (Judicis 2: núm. 4, p. 64).

Tenim la descripció d'un gran celler projectat a Inca per Joan de Moranta l'any 1263 dins "un pati de terra [...] que confronta per dues parts amb carrer" i amb diverses cases. S'hi havia de construir, "un celler amb una casa de dos arcs i una sala d'un arc i una cuina i un estable. En aquest celler els establidors i els seus successors podran tenir-hi **cuberian et vexillam nostram vinariam** i el seu vi i allotjar-s'hi ells i les seves bèsties" (Bisbe, p. 125-6).

De meitat del segle XIV és la notícia d'un cup de pedra a Pollença, però no sabem si ja n'hi havia a Binissalem. Podem imaginar la quantitat de cellers que hi havia a la vila al segle XIV, quan sabem que més de setanta persones tenien vi guardat en cellers a Binissalem l'any 1382 (Francesc Canals, 1989, pp. 28-31).

La construcció

Robert Fossier destaca una possibilitat sorprenent, donat que les construccions de pedra són molt perdurables. (Hem de recordar que els edificis de l'època que tractam no estaven fets de blocs de pedra, sinó de tàpia o de mamposteria pobra) "Resulta bastante curioso que estas moradas no parecen inertes, construidas para durar a lo largo [...] al contrario, se trasladaban, no demasiado lejos, en cada restauración o reconstrucción, pero la arqueología puede mostrar que con frecuencia se modificaban sus cimientos ¿Debido a la ligereza de sus materiales, si llegaba el caso? ¿O a la evolución demográfica, incluso económica?" (2008, pp. 119-20).

Una casa rural de l'estil designat 'andalusí' per l'arquitecte Carlos García-Delgado Segués, que és l'estil tradicional popular de Mallorca. Encara és un habitatge molt senzill. [Fig. 99]

Els cellers

Un celler era una estança usual als habitatges de Binissalem, però no tan sols s'usava per guardar-hi vi. Allà s'hi podia guardar la palla, altres productes del camp, eines, i fins i tot, animals. Si la casa típica era petita i hi manava la dona, al celler s'hi podien reunir els homes per beure, tractar assumptes o jugar a cartes. El "seller" de Can Garriga fou tan conegut i freqüentat durant molts anys del segle XIV que es dubta si era d'un particular o es tractava d'un negoci. Els Garriga

Una família medieval gaudint de la calor de la cuina. La dona porta l'inevitable fus per aprofitar el temps d'oci. [Fig. 100]

Això obre la possibilitat de pensar que una millora en el nivell de vida pogués suposar la construcció d'una casa nova, mentre que la vella s'emprava per estable o graner. Potser que dins un nucli urbà, l'alberg fos ampliat i la part vella convertida en celler.

Uns documents ens donen una idea de la solidesa dels edificis i les instal·lacions als inicis del poble. Hi va haver un contenciós entre els veïns de Biniagual l'any 1380. Quan en P. Mascaró va ser acusat d'abatre la paret del seu 'enemic', en P. Ramonell, la testimoni, Sibilia, va declarar que simplement: «empenyia la paret e enderrocava-la» (Judicis 1: clam 5. p. 49). A la fi es demostrà que la reclamació era una exageració, però la causa va ser oïda amb tota seriositat. L'any 1434, després de la batalla de les bandositats, la fuga del nafrat Jacme Ferrer de la casa de la seva tia o sogra, on era retingut, fou efectuada a través d'un forat a la paret de la cambra. La seva dona i una amiga excavaren el forat en poques hores d'un dia, amb tan sols les seves mans, segons els testimonis (La Batalla de Binissalem, 1988, p.13 i 14).

El transport*

Aleshores el transport de mercaderies es feia o a esquena de persones o a llom d'animals, preferentment mules o ases. Un traginer probablement no era també carreter aleshores. L'estat dels carrers no era apte per al pes de carros. Gabriel Llopart cita una ordenança de 1411 que prohibia l'entrada de carros a la vila de Lluçmajor per no fer malbé els carrers (1977, tom 1, p. 210).

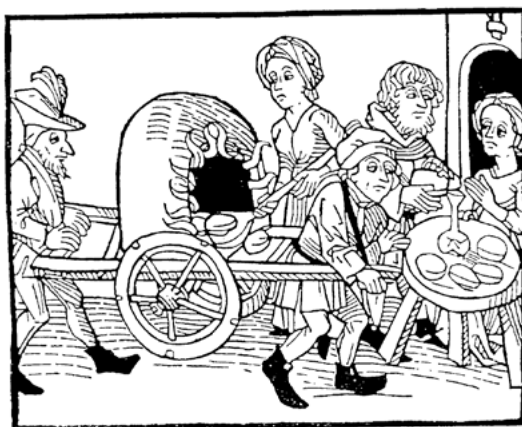
Tal circumstància havia de dificultar enormement el moviment de mercaderies i afectava el preu de tot article transportat. En un article publicat a *La España Medieval*, l'historiador Pau Cateura comparava els costos de diferents mitjans de transport al segle XIII i calculava que, tot i els perills i pèrdues, el cost del transport marítim, fins i tot entre pobles costaners, quedava "reducida a la proporción de tramos de diez kilómetros recorridos, [...] queda por debajo del promedio del transporte por tierra" (1997, p.119-21, pdf: p. 63-65). A Binissalem, però, no hi havia aquesta opció.

Una manera de transportar líquids, en aquest cas la cervesa, a Mallorca era el vi. [Fig. 101]

Cateura calcula l'augment del valor de carregaments d'ordi des d'Inca fins a Dènia, a la península, els anys 1245 i 1247. El primer tram, entre Inca i Ciutat, encaria el producte un 21,2% , mentre que arribat a Dènia,

(*) Les il·lustracions / figures del capítol 35 (pàgines 289-295) tracten alguns mitjans de transport emprats a l'època.

Una altra forma de transport, un forn portàtil per dur panades calentes a casa. [Fig. 102]

l'augment total de preu era d'un 57,5%, encara que el tram terrestre era molt inferior al tram marítim (1997, p. 119-121/pdf: p.63-65).

D'aquest fet es derivava el costum d'artesans itinerants que treballaven les comandes a les cases. En part, també, per la desproporcionada dificultat de transportar un moble gran, per exemple, el fuster arribava amb les seves eines i el seu macip i fabricava el moble a l'habitatge del client.

El transport personal tampoc era fàcil o còmode. El més normal era anar a peu, i d'aquesta manera es desplaçava diàriament tothom. Més ràpid era viatjar muntat en un ase, mul o cavall. Es diu que el pas d'un mul és més agradable que el d'un cavall, i fins i tot alguns cavallers optaven pel mul com a transport personal, de la qual cosa resultava una minsa població de cavalls a l'illa. El cavall, però, era un element indispensable en el conjunt que formava el cavaller armat, i al govern no li agradava gens la preferència pels muls.

A les mostres de cavalls armats que organitzava el govern, els cavallers no tan sols s'havien de presentar del tot equipats, sinó que també havien de jurar sobre la propietat del cavall, l'arnés i les armes. A la mostra de 1344, per exemple, hi havia més arnesos de propietat que animals. Pere Dalmau, *“per los bens que foren de les dones de Jonqueres”*, havia

de presentar un cavall armat, i jurava que el cavall era seu *“ab 1 arnes”*. Bernat Cerdà, qui presentava un mig cavall* de part del Capítol (de canonges), com a cavaller de Sa Bauçana, jurava *“que era seu ab 1 arnes exceptats les maneges del camisol”* (Joan Vich Salom, Muntaner Bujosa, 1945, document 205, pp. 195-7).

Per a una persona en forma, una caminada de 10 o 12 quilòmetres era normal per resoldre afers, però no per motius d'oci. Quan els prohoms cercaven una manera d'evitar que s'esdevingués la batalla de Binissalem, circulaven en grups de dos o tres per tota la comarca cercant les dues bandositats. Andreu Borràs *“i lo dit Antoni Steve partiren de la dita vila a peu i feren la via de Toffla i passaren per assò den Vilalonga”***. L'hora en què començaren a xerrar de la possibilitat de fer la recerca, era *“envers posta del sol”* i la meitat de la caminada era amb pendent amunt (Gabriel Llompart, 1988, p. 36 i 37).

Una xemeneia típicament medieval, noti's la brama per reanimar el foc i la petita caixa de sal penjada a la paret [Fig. 103]

Els que anaren a Costitx, però, ho feien cavalcant, en part per la urgència de l'empresa. El mateix Andreu Borràs, tornat ja de Tofla i Aiamans, no es mostrava animós

Un viatger menja a una taverna del camí mentre escalfa els peus al foc. La seva vestidura suggereix que fa molt fred fora. Encalentic-se els peus així és comú en imatges medievals, evidentment les sabates donaven poca protecció del fred i humitat, i no tots tenien sabates. [Fig. 104]

per emprendre un segon viatge de recerca, dient, *“que «ell era molt orat [cansat], car havia molt cercat ab n'Antoni Steve i que.s volia anar dinar»*. [...] E lavors lo dit Borràs dix *«que no havia bistia ab que cavalcàs, car si havia anar luny, ell no poria anar»*. E lavors lo dit Tomàs [Terrassa] dix *«que ell li prestaria una mula ab que cavalcàs prestament»* (Gabriel Llompart, 1988, p. 33). Sembla que Andreu Borràs es perdé el dinar.

Si era imprescindible desplaçar-se i hom no podia ni caminar ni muntar, l'alternativa era una llitera, si és que s'ho podia permetre, o a esquena d'altri. Segur que hi havia moltes persones que mai no van sortir del poble.

Costa creure que el fet de viatjar fos considerat com un plaer a l'època medieval.

A més d'incòmode, era perillós. Tothom circulava amb alguna cosa semblant a una arma, potser una llança o simplement un bastó, o amb un vigilant si podia pagar-ho. Suposem que els viatgers anaven en companyia sempre que podien. El govern no podia controlar els camins per manca d'un cos de 'policia', mentre que al mar el viatger no se sentia segur per l'amenaça dels atacs de pirates.

La gent que no havia conegut cap altra manera de viatjar, no es preocupava tant com ho faríem nosaltres en aquestes condicions. D'igual manera, podem estar segurs que no passaven el temps queixant-se de la senzillesa i incomoditat de les cases.

(*) Recordam que no hi ha acord entre els historiadors sobre com s'han d'interpretar les fraccions d'un cavall armat, si indicava un servei a temps parcial o amb un equipament menys complet.

(**) Potser ubicat a Aiamans

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.